

Macháček, Josef

Kritika a revizionismus

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 1958, vol. 7, iss. B5, pp. [5]-22

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107336>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACHÁČEK

KRITIKA A REVIZIONISMUS

V nynějším období vystupuje do popředí otázka překonání všech vlivů buržoazní ideologie... (Usnesení XI. sjezdu KSC).

Typickým a hlavním rysem maloburžoy však je, že proti buržoaznosti bojuje prostředky buržoazní společnosti. (Lenin, Ekonomický obsah národnictví.)

Buržoazie nemá teorii, kterou by mohla postavit proti marxismu-leninismu. Současná sociologie a filosofie na Západě vymezují stále úžejí svou oblast zkoumání, spokojující se v nejlepším případě s popisem společenských jevů — a „vyvracejí“ marxismus jako poslední útočiště nevědecké a dogmatické metafysiky. Není třeba rozepisovat se o tom, co je tu myšleno metafysikou a že to je právě buržoazní filosofie, která zůstává neúnavně na pozici metafysiky a idealismu. Fakt je, že — nepřihlížíme-li k různým pozitivistickým a iracionalistickým pokusům o záchranu starých, překonaných názorů — buržoazii dnes nezbyvá než bojovat proti revolučnímu učení proletariátu tím, že falšuje jeho závěry a že je paušálně a nezdůvodněně popírá.

Pouhým „ne“ nelze ovšem vyvrátit učení, které je denně prověřováno revolučními a budovatelskými úspěchy v zemích, osvobodivších se od kapitalistického vykořisťování. Marxismus, tisíckrát popřený, vítězí ostatně i tam, kde nejsou dosud podmínky pro výstavbu socialismu, kde však přesto pomáhá dělnické třídě v jejím zápasu s kapitalisty a s jejich idejemi. Rovněž četní příslušníci buržoazní inteligence nacházejí v něm pravdy, jež jim objasňují veškeré společenské dění a jež svým pokrokovým a optimistickým charakterem ostře kontrastují s pesimistickými spekulacemi západních filosofů. A tak popírači marxismu musí hledat stále nové formy popírání, nové formy pro boj s učením, které je nejen výkladem světa, nýbrž především návodem k jeho přestavbě. Jak ale vyvrátit učení, které se vnucuje svou pravdivostí a které přesto nelze přijmout, protože je v rozporu s existencí společenského řádu, bez něhož si měšťák neumí představit život na Zemi?

Je obecně známo, v čem spočívá „nejnovější“ způsob boje proti marxismu, praktikovaný měšťáckými ideology v různých obměnách již přes 70 roků. Poněvadž nelze vyvrátit pravdu otevřeným vychvalováním nepravdy a poněvadž ji nelze vyvrátit ani pouhým jejím popřením, popírá se marxistické učení tím, že se zdánlivě uznává: není to již „ne“, nýbrž „ano, ale...“, jímž projevuje buržoazie svůj nesouhlas s tím, s čím souhlasit nemůže. Pravdy marxismu-leninismu jsou „zhruba“ přijímány, avšak jsou novými poznatky „ve světle současné vědy“ doplňovány, ba dokonce „marxističtější“ vykládány.

Jakkoliv nelogickým se zdá tento nový způsob boje proti marxismu, není to způsob ani nelogický, ani nový. V dějinách myšlení se s ním často setká-

váme. Tak např. feudální filosof, nespokojený s teologickým výkladem toho či onoho faktu, musel vycházet z představ, které církev předkládala k věření, a které nemohl vyvracet jinak než svým „ano, ale...“. Podstatný rozdíl mezi ním a buržoazním kritikem marxismu je v tom, co kritizují a proč to kritizují. Církevní dogmata, neslučitelná s objektivním poznáním přírody a společnosti, byla mocnou a zvenčí neporazitelnou ideologií proto, protože byla ideologií vládnoucí třídy; boj proti nim byl vždy bojem za pravdu, i když byl veden v náboženské terminologii. Marxismus, neslučitelný s idealistickým zkreslováním skutečnosti, je mocnou a zvenčí neporazitelnou ideologií právě proto, protože je pravdivý; boj proti němu, byl i vedený v marxistické terminologii, je vždy bojem proti pravdě. To, že pokrokoví myslitelé ve feudální i kapitalistické společnosti museli často „dokazovat“ slučitelnost svých názorů s oficiálním učením církve, je jen svědectvím toho, že vykořisťovatelská třída měla dost mocenských prostředků k tomu, aby zabránila otevřenému hlásání pro ni nebezpečných pravd. To, že se dnešní měšťák musí uchýlovat k taktice boje proti marxismu na půdě marxismu, je naproti tomu svědectvím vnitřní síly marxismu a bezmocnosti současné buržoazní ideologie. Subjektivní představy jednotlivých ideologů na tomto základním rozdílu nic nemění. Je pravděpodobné, že biskup Arnobius, obhajující kolem roku 450 hmotnost a smrtelnost duše, opravdu věřil v soulad svého tvrzení s „pravým“ učením církve, že Duns Scotus nebo Pomponatius neprojevovali svým pojetím „dvoji pravdy“ nedůvěru v bibli a že scholastičtí panteisté (stejně jako později Giordano Bruno nebo B. Spinoza) nechtěli svými názory popírat existenci boha. Je rovněž pravděpodobné, že pan R. P. Bigo, ctihodný člen jezuitského řádu, upřímně věří v boha i ve své poslání neomylného vykladače Marxova učení. Nejsou to subjektivní úmysly jednotlivců, nýbrž potřeby vědy a nové pokrokové třídy, které nám umožňují rozeznat na jedné straně revoluční kvas v myšlení Descarta, odtrhujícího ještě substanci ducha od hmoty pod vlivem tradičního učení církve, a na druhé straně reakčnost církevních hodnostářů, vnášejících pod rouškou vědecké terminologie nevědecká dogmata do vědeckého učení o společnosti. Zmíněné „dobré úmysly“ jsou v nejlepším případě výsledkem neuvědomovaného tlaku, který na jedince vykonává vykořisťovatelská třída a její ideologie.

Přes zásadní rozdíl mezi pokusem o revizi idealistického církevního učení a pokusem o „kritické“ přehodnocení vědeckého učení marxismu-leninismu je nutno vidět, že taktika současných buržoazních ideologů sleduje podobný cíl, jehož nezávisle na osobních představách a přáních dosahovali středověcí „revizionisté“: boj proti nepřijatelným (tam pro jejich nepravdivost, zde pro jejich pravdivost) názorům zevnitř — boj proti marxismu ve jménu marxismu. Přitom je třeba rozlišovat dva druhy současných „revizionistů“: dva druhy pokusů o revizi marxismu-leninismu, z nichž pouze jeden je opravdu pokusem o překonání marxismu zevnitř, tj. revizionismem v pravém smyslu toho slova.

Pokud se totiž „přehodnocováním“ Marxova učení zabývá jen jezuita Bigo nebo „hyperempirický“ pozitivista Gurwitch, nemusí nás jejich „ano, ale...“ znepokojovat víc nežli jejich „ne“. Kolik měšťáckých ideologů se již pokusilo o důkaz, že marxismus je alespoň v některých směrech zastaralý, že likvidace kapitalistického vlastnictví a nastolení společenského vlastnictví výrobních prostředků je při nejmenším zbytečný požadavek vzhledem k možnosti rozumných dohod „mezi zaměstnavateli a zaměstnanci“, že třídní boj a diktatura

proletariátu jsou jen neblahé omyly „jinak“ velmi učeného Marxe a „příliš“ revolučního Lenina, omyly, které ztěžují vybudování socialismu na křesťanských a „demokratických“ principech za účinné spolupráce s kapitalisty? — Tyto a podobné opravy marxismu jsou tak průhlednou obranou kapitalismu, že nedosáhnou odezvy ani u nejméně uvědomělých příslušníků dělnické třídy. Je přece samozřejmé, že popřením pravdy o třídním boji se nezmění nic na skutečných rozporech mezi proletariátem a buržoazií, že popřením rozporu mezi charakterem výrobních sil a výrobními poměry v kapitalistickém světě nezachrání žádný měšťácký ideolog kapitalistický systém, že popřením materialistického výkladu přírodních a společenských zákonitostí se tyto zákonitosti nezruší. Na druhé straně je však také samozřejmé, že buržoazní koncepce „socialismu“ a „marxismu“ se stávají velmi nebezpečné, jakmile se v přetvořené a v „přijatelnější“ podobě objeví v samotném dělnickém hnutí. A tu je podstata revizionistického nebezpečí: nikoli v obsahu výpadů proti marxismu, nýbrž v tom, že se buržoazní „kritika“ marxismu stává jakoby součástí marxistického učení — v tom, že apologetika kapitalismu je přijímána některými „socialisty“ jako součást jejich „revolučního“ programu.

Ani zde nezáleží na tom, zda si revizionisté uvědomují, jakou pomoc poskytují nepřátelům dělnické třídy. Jsou dokonce mezi nimi ti, kteří se pokládají za vynikající marxisty a komunisty. Nicméně protimarxistické tendence uvnitř marxismu nejsou nikdy nic jiného než projev buržoazní ideologie, hledající úkryt „pod svícem“, když již byla vypuzena ze všech končin osvětlených vědeckým učením. Má-li ten, kdo ji propaguje, „dobré úmysly“ a nadto ještě stranickou legitimaci, pak ani jeho úmysly, ani jeho příslušnost k dělnické straně ho nezbavují odpovědnosti za to, že jsou mu cizí cíle, jež teoreticky uznává, a že je mu cizí podstata marxismu, v jehož jméně vystupuje. Za škodlivé následky revizionismu jsou pak odpovědní i ti, kteří s ním důsledně nebojují, kteří jeho nebezpečí podceňují nebo kteří ho dokonce pokládají za projev zdravé kritičnosti či za cosi na způsob tvořivého rozpracovávání marxismu. Jsou to především příslušníci inteligence, kteří se takto „mylně“ dívají na revizionistickou „kritiku“. Pochopíme snadno jejich „omyl“, pochopíme-li, že i jim je neznámá podstata marxismu a povaha přžitků, které je poutají k dožívající minulosti. A dokud existuje kapitalismus, dotud existují cesty, po nichž se revizionistické tendence dostávají i do řad ostatních pracujících. Nikdo totiž není zcela imunní proti chorobě, jejíž živnou půdou jsou nejen zbytky vykořisťovatelských tříd, nýbrž i zbytky měšťáckých a maloměšťáckých přžitků v našich hlavách. Bojovat proti revizionismu znamená proto bojovat v neposlední řadě proti všemu, co jeho vznik a rozšíření umožňuje.

To je požadavek, jehož splnění předpokládá splnění další podmínky. Není možno účinně bojovat proti revizionismu, proti jeho příčinám i důsledkům, dokud nám samým uniká podstata revizionismu pro neznalost podstaty marxismu-leninismu. Pod pojmem „podstata marxismu-leninismu“ nemáme ovšem na mysli jen základní poučky vědeckého učení o společnosti, a pod pojmem „znalost“ nemáme na mysli jen pasivní osvojení si marxistických pravd.

*

Teoretické znalosti marxismu-leninismu jsou zejména u našich vědeckých pracovníků značné. Spisy marxistických klasiků jsou pilně studovány, stra-

nická i mimostranická školení víceméně svědomitě navštěvována, všichni známe alespoň základy učení, které poprvé v dějinách ukazuje lidstvu jak prameny všech jeho dosavadních úspěchů a neúspěchů, tak cestu k dosažení cílů, dříve jen nejasně a utopisticky vytyčovaných. Není rovněž téměř nikoho, kdo by neznal poznatek o spojitosti marxisticko-leninské teorie s revoluční praxí; poslední z jedenácti Marxových tezí o Feuerbachovi („Filosofové svět jen různě vykládali: jde však o to jej změnit“) patří dnes k poučkám, které svou samozřejmostí zatlačují do pozadí takřka i takové pravdy, jako je Pythagorova věta. A přece právě tato myšlenka Marxova zůstává často ve své podstatě nepochopena, zůstává jen pasivním a izolovaným poznatkem, místo aby se stala východiskem ke správnému pojetí marxismu-leninismu jakožto teoretického základu pro revoluční program všech dělnických stran a veškerého dělnického hnutí. Nedostačující je obvyklý výklad, který Marxovu tezi ztotožňuje s tvrzením, že vědění je moc nebo že vědění slouží k tomu, aby byl svět změněn. Náзор, dle něhož je pravdivá teorie užitečným prostředkem pro praktickou činnost, byl ostatně zcela běžný i u myslitelů ranného kapitalismu. To, co činí marxismus marxismem, není však jen větší důraz, který klademe na spojitost mezi teorií a praxí, nýbrž fakt, že sama teorie marxismu-leninismu je zobecněním lidské praxe a proto právě návodem k revoluční přeměně světa. Poznáváme svět proto, abychom jej měnili, avšak poznáváme jej proto, protože jej měníme — to je smysl Marxovy teze, kterou zhabujeme jejího revolučního jádra, jakmile jen klademe teorii jako prostředek vedle praxe jakožto cíle, místo abychom v samé teorii marxismu-leninismu viděli zhuštěnou praxi revolučního proletariátu. Ve formě postuluátu lze pak vyjádřit Marxovu hlubokou myšlenku takto: musíš svět poznat, chceš-li jej měnit, a musíš svět měnit. chceš-li jej poznat. Z toho však také vyplývá, že neznáme marxismus-leninismus, dokud si vedle osvojování jeho poznatků neosvojíme zvyk spojovat své znalosti marxismu-leninismu s praktickými úkoly budovatelů socialismu.

Je pravda, že i tento požadavek je obecně uznáván, ale není pravda, že jej důsledně plníme. Řekněme hned, že neschopnost spojovat marxistickou teorii s praxí není otázka teoretických znalostí marxismu, nýbrž právě otázka praktická — otázka aktivního a uvědomělého zapojení se do boje za komunismus. Jsou lidé, kteří nejsou ani marxisté ani komunisté, a přesto obětavě pracují na úkolech budování socialismu. Jejich vědomí pokulhává za jejich činnost a jejich činnost je založena spíš na jejich lásce k práci, k vlasti a k míru, nežli na socialistické uvědomělosti, nicméně jejich objektivní přínos věci socialismu je nepochybný. Jsou také „komunisté“, kteří nejsou ještě marxisté, avšak ani jejich rozpor mezi praxí a teorií jim nebrání v odpovědném plnění úkolů, které vědomě na sebe berou. Rozpor tu je, avšak jak u prvních, tak u druhých je řešen v procesu aktivní práce, která je sice nedostatkem uvědomělosti, resp. neznalostí marxistické teorie brzděna, která však naopak poskytuje nejspolehlivější základ pro osvojení si chybějících vědomostí. „Komunista“, který není marxista, není ovšem komunista, avšak podobně „marxista“, který není komunista, není ve skutečnosti marxistou. Jestliže ale v prvním případě rozpor mezi teorií a praxí je poměrně lehce odstranitelný díky objektivní praktické činnosti, jež umožňuje pochopení všech zákonitostí společenského dění, pak v případě druhém jde o rozpor, jenž je pouhou teoretickou činností prohlubován, nikoli řešen. Můžeme znát nazpaměť všechny spisy Marxe, Engelse a Lenina, můžeme psát vědeckou práci,

v níž „užíváme“ dialekticko-materialistické metody, a přece nejsme marxisté, dokud svou teoretickou činnost odtrhujeme od aktuálních otázek komunistické praxe, dokud jsme zkrátka „jen“ marxisté. Rozumí se samo sebou, že tento rozpor je specifickým rysem inteligence, která vlivem tradičního přeceňování teorie a zejména pod dřívějším tlakem vykořisťovatelské třídy viděla v apolitičnosti takřka svůj politický ideál. Bylo by také nesmyslné podečňovat poctivě úsilí těch, kteří alespoň „aplikují“ marxistickou teorii ve své vědecké činnosti, když ještě nejsou s to spojovat vědomosti z marxismu-leninismu a veškerou svou teoretickou činnost s uvědomělým bojem za socialistickou společnost. Na druhé straně je však naprosto nesprávné, ztotožňujeme-li marxistickou výchovu naší (a zejména mladé) inteligence jen s teoretickou výchovou a zapomínáme-li na to, že marxismus není teorií, odtržitelnou od praxe a od komunismu. Náзор, že marxistou může být jen komunista a že komunistou může být jen marxista, je arii nutno chápat z hlediska jednoty marxistické teorie a komunistické praxe, nikoli z hlediska stranické příslušnosti. I nečlen strany si je vědom této jednoty, spojuje-li marxistické znalosti s uvědomělou prací na výstavbě socialismu, a naopak i mezi členy komunistické strany nacházíme teoretiky, pro něž je marxismus-leninismus samoučelnou teorií, vhodnou pro scholastické cvičení a pro alibistické důkazy jejich věrnosti ke straně, na niž ve skutečnosti vůbec nemyslí.

Povrchní chápání dialektické spojitosti mezi marxistickou teorií a revoluční praxí je zpravidla jednou z hlavních příčin nesprávného chápání revizionismu. Održeni od praxe nehledáme v revizionismu praktické důsledky falešných oprav, nýbrž pouze jakýsi teoretický odklon od Marxova učení, který konec konců nenarušuje cestu, po níž krácejí národy vedené dělnickou třídou a jejími revolučními stranami. Avšak odmítání poznatků marxismu-leninismu je současně odmítáním požadavků dělnické třídy, odmítáním komunistické praxe. Je podivné, že právě na tuto skutečnost zapomínají revizionisté, kteří sobě i jiným namlouvají, že jim jde o teoretické zobečnění „nových“ faktů, nikoliv o zamítání „starého“, v mnoha těžkých bojích prověřeného revolučního programu. Přímí nepřátelé socialismu z řad buržoazních ideologů jsou v tomto směru méně zapomětliví. Třebaže sami s oblibou pěstují teorie održené od praxe a od skutečnosti, tolik alespoň o marxistickém učení vědí, že je rozhodně za održené od komunistické praxe nepokládají. Jejich falšování marxismu směřuje zcela nezakrytě k matení pracujících mas a k podlomení jejich víry v socialismus — proti praktickým důsledkům marxistické teorie, proti revoluční činnosti proletariátu, který má v marxismu-leninismu svou nejcennější zbraň. Obzvláštní škodlivost revizionismu spočívá v tom, že plní tutéž funkci uvnitř dělnického hnutí a že pod rouškou pouhé teoretické kritiky, vydávané za prohloubení a obohacení marxistických poznatků, vnáší do řad pracujících kontrarevoluční a protikomunistické tendence. Revizionismus je totiž nejen boj proti marxismu ve jménu marxismu, nýbrž především boj proti socialismu ve jménu socialismu, návod ke kontrarevoluci pod firmou socialistické revoluce a socialistického budování. Opět je třeba připomenout, že úmysly revizionistů nerozhodují o následcích, k nimž by nutně vedla realizace jejich teoretických úvah. Rozhodující je, že „oprava“ základních principů marxismu-leninismu nemůže nebýt „opravou“ základních požadavků socialistické revoluce a že tyto „opravy“ jsou zaměřeny proti socialismu již proto, že jsou navrhovány z hlediska zájmů buržoazie. Z týchž příčin se i revizionistická kritika kapitalismu, revizionismus, idealismu atd., zvrhává

v opak; kritika buržoaznosti z měšťáckých a maloměšťáckých pozic poškozujíc proletariát. vnucujíc mu místo revolučních zásad měšťácké a reformistické představy.

Nebezpečí revizionismu nesmíme ovšem přeceňovat. Není pochyb o tom, že i Svaz komunistů Jugoslávie se dříve nebo později vypořádá s názory a politikou, proti nimž mezinárodní dělnické hnutí nejednou vystoupilo a vždy zvítězilo. Možnost, že by revizionismus mohl zvrátit vývoj v ostatních socialistických zemích, je prakticky vyloučena, třebaže ovšem nikdo není na pochybách o tom, že buržoazie bude pokračovat v pokusech o rozleptání dělnického hnutí a že bude mít ještě dlouho přímo v tomto hnutí výborné spojence v maloměšťáckých oportunistech. Nelze nevidět ani to, že přežitky kapitalismu nejsou tak silné, aby oslabily revoluční bdělost u pracujících mas, třebaže ovšem mohou zatemnit úsudek jednotlivých jejich příslušníků. Přechodná konjunktura v některých kapitalistických státech, založená víceméně na horečném zbrojení, je rovněž velmi vratkou oporou revizionistických tendencí. Illavní zárukou toho, že starý duch II. internacionály a jejich dnešních stoupenců v pravicově-socialistických stranách může nanejvýš přikázat, nikoliv však zabránit lidstvu v cestě k socialismu, jsou pak komunistické a socialistické strany v zemích, které v čele se Sovětským svazem získaly na této cestě příliš mnoho zkušeností, úspěchů i ran, aby ji pro radost revizionistů opustily. — Všechny tyto skutečnosti nám nedovolují přeceňovat nebezpečí revizionismu, nicméně nezprošťují nás odpovědnosti za následky, které může mít jeho podceňování. Revizionistický úder, mířený do srdce dělnického hnutí, není sice s to přimět proletariát k hromadné sebevraždě, avšak může zmást četné jednotlivce a tým — jak již bylo řečeno — ve větší či menší míře brzdit revoluční a budovatelskou činnost pracujících mas. Na každém jednotlivci záleží. Nové a vyšší úkoly, které pro nás všechny vytyčil XI. sjezd KSČ, mohou být splněny jen tehdy, když každý na svém místě ponese odpovědnost za jejich splnění. Je však vskutku naším spolupracovníkem a spolubojovníkem ten, kdo má své vlastní (revizionistické) představy o cílech, jež sledujeme a o prostředcích, jež k jejich plnění volíme? Což je možno pokládat za skutečné budovatele socialismu ty, kteří s nedůvěrou v „ortodoxní“ marxismus a socialismus narušují svým myšlením své jednání a svým jednáním práci těch, kdož uvědoměle plní své pracovní úkoly? A je snad třeba připomínat maďarské události, abychom podali důkaz toho, že revizionistické tendence mohou dokonce přerůst v otevřenou kontrarevoluční činnost?

Nazvali-li jsme revizionismus úderem do srdce dělnického hnutí, neměli jsme na mysli pouze to, že revizionismus je nepřátelský socialismu celým svým protimarxistickým a protisocialistickým zaměřením, a ani jen to, že v praktických důsledcích vede k činnosti (resp. k nečinnosti), která narušuje plnění budovatelských úkolů. Největší nebezpečí revizionismu je v tom, že poskytuje různým maloměšťáckým živlům uvnitř dělnických stran teoretickou platformu pro protistranické frakce. Kritika marxistických principů je kritikou strany, která důsledně trvá na jednotě vědecké teorie a revoluční praxe, a která je tudíž odpovědná za všechna „zla“, jež revizionisty tolik znepokojují. Po XX. sjezdu KSSS se stalo ostatně takřka revizionistickou módou vytýkat komunistickým stranám (pod rouškou kritiky dogmatismu a stalinismu) věrnost marxisticko-leninským principům a neústupnost v boji s třídním nepřítelem. Avšak již předtím byl každý revizionistický pokus

o zfalšování revoluční podstaty marxistického učení pokusem o vyvolání nedůvěry v revoluční stranu proletariátu, a to jak v širokých masách pracujících, tak především u nedostatečně uvědomělých členů dělnických stran. Není jistě nutno zdůrazňovat, že frakční činnost je v rozporu s jednotou strany a že právě rozbití této jednoty je největším přáním všech nepřátel socialismu. Proto by také mělo být samozřejmé, že boj proti revizionismu je boj za jednotu strany, boj proti maloměšťáckým náladám, ohrožujícím její život a růst. Vždyť komunistická strana roste nejen novými vyššími úkoly, jež musí řešit, nýbrž i růstem každého svého člena; strana naopak nemůže dobře zvládnout své úkoly, jestliže necítí všichni její členové odpovědnost za její vedoucí úlohu a nestřeží-li jednotu strany jako záruku splnění všech, byť i sebetěžších úkolů. A tak jako je akceschopnost strany založena na její jednotě, tak je tato jednota v zásadní i důsledné realizaci jejího programu založena na vědeckém poznání společenských zákonitostí, na jednotě názorů, k jejimuž posílení rozhodně neslouží revizionistické tendence.

Tím arci není řečeno, že boj proti revizionismu je pouze záležitost komunistů. Takový závěr by byl stejně nesmyslný jako domněnka, že budování komunismu je pouze záležitost komunistů. Avšak právě proto, že komunismus je záležitostí nás všech, je i ohrožení jednotné, marxistické strany ohrožením nás všech. Bez pevného jednolitého předvoje dělnické třídy jsou úspěchy pracujících v zápase proti kapitalismu a v budování socialismu nemyslitelné. UVědomíme-li si proto, že marxismus-leninismus je učení, o něž se strana opírá při vedení všech pracujících, pochopíme snadno, proč všechny revoluční dělnické strany, odsuzující dogmatické zkreslování marxismu, trvají současně na stejně nesmlouvavém boji proti revizionismu. Nejde o to, že jednotlivé pravdivé poučky marxismu jsou v revizionismu nahrazovány nepravdivými tvrzeními, nýbrž jde o praktické důsledky této záměny, o to, že se pracujícím a samozřejmě v první řadě komunistům nabízí jakožto pravý „marxismus“ učení, které — deformující objektivní poznání skutečnosti — vytýčuje „revoluční“ a „straničský“ program zcela protichůdný programu dělnických stran. Představme si, že by např. Dühringovo nebo Bernsteinovo učení bylo přijato ruskými bolševiky jako jejich učení. Pravda, my si to představit neumíme. Avšak buržoazní představy o záchraně kapitalistického systému se úplně kryjí s „revolučními“ představami maloměšťáků, „vypovídajících“ válku kapitalismu, a ve skutečnosti bojujících za kapitalismus a proti socialismu. Ponecháme-li stranou již zmíněný rozdíl mezi úmysly jedněch i druhých, jediný objektivní rozdíl záleží v tom, že se buržoazní propaganda snaží o záchranu „západní civilizace“ udržováním maloměšťáckých dušiček v iluzích o kapitalistických „svobodách“, kdežto revizionisté se obracejí na proletariát (resp. na maloměšťáky uvnitř dělnických stran) s požadavkem nových socialistických „svobod“, jež implikují útok proti proletariátu, proti jeho zájmům a jeho straně. Kdo nevidí souvislost mezi oběma metodami boje proti komunismu, ten ovšem nikdy neporozumí souvislosti mezi buržoazním úsilím o osvobození národů z komunistického „jha“ a úsilím o revizi základních poznatků marxismu-leninismu, jímž se řídí komunistické strany při odstraňování skutečného jha kapitalismu.

Ujasníme-li si hlavní směr revizionistického náporu, usnadníme si tím i hlubší pochopení našich nedostatků v boji s ním. Naší velkou chybou je, že přespříliš zdůrazňujeme teoretickou stránku revizionismu a že vyvracíme různé revizionistické „omyly“ tak, že je pouze srovnáváme s tvrzeními klasiků

marxismu, místo abychom v nich odhalovali jejich třídní obsah a politické nebezpečí pro dělnické hnutí. Jsou dokonce soudruzi, kteří v citlivé ostražitosti komunistické strany vůči jakémukoliv falšování marx-leninského učení vidí zbytečné a škodlivé zasahování do vědecké výměny názorů. Vidí zkrátka v boji s revizionismem jen teoretický úkol a v teorii vidí jen zápas pravd s omyly bez vztahu k účinkům, jež pravda a nepravda mají na jednání lidí. Jejich argumentace je asi tato: pravda je shoda poznatků se skutečností a proto jakákoliv kritika jakéhokoliv názoru, diktovaná zřeteli praktickými, vede nutně k pragmatistickému nebo dokonce macchiavellskému znásilňování vědy. Nemluvě o tom, že podle tohoto pojetí je pravda cosi samoučelného, od života a od praxe odtrženého, dopouštějí se tito „ryzí“ teoretikové ještě té chyby, že zkreslují poměr dělnické třídy a dělnické strany k vědeckému poznání. To jen buržoazie potírá pravdy, které jsou v rozporu s jejími zájmy, žádná pravda však není v rozporu se zájmy těch, kteří na základě vědeckého poznání přetvářejí starý svět. Mluvíme-li proto o nebezpečných praktických důsledcích revizionistických názorů, nepopíráme přirozeně skutečnost, že teoretický základ tohoto nebezpečí je v nepravdivém výkladu skutečnosti; proto je revizionismus nebezpečný, protože je nepravdivý, není nepravdivý proto, že neodpovídá nějakým subjektivním představám o užitečnosti toho či onoho názoru pro vítězství socialismu. Na druhé straně z dialektického svazku teorie s praxí vyplývá, že nemáme spolehlivějšího kritéria pro rozpoznání protivědeckého obsahu za zdánlivě marxistickými formulacemi revizionistů nežli konfrontaci jejich názorů s komunistickou praxí. Nezáleží proto ani tolik na tom, zda jednotlivé názory revizionistů jsou v rozporu nebo v souladu s myšlenkami, vytrženými z děl klasiků marxismu-leninismu; revizionisté vnášejí do našeho učení buržoasní metody a tendence, takže v souvislosti s narušením základních principů marxismu nabývají i dílčí pravdy v jejich systému zcela jiného smyslu nežli v nezfalšované vědě a společnosti. Nejde ovšem ani o to, abychom hledali v každé nové myšlence revizi marxismu, nýbrž záleží na tom, zda uplatňujeme při hodnocení revizionistických názorů známou myšlenku Leninovu, zda umíme rozpoznat třídní význam rozličných oprav marxistického učení. Toto poznání nám poskytuje kritérium pro odlišení revizionismu od tvůrčích pokusů o rozpracování marxismu, a zabraňuje nám zároveň v ztotožnění revizionismu jen s jakýmsi teoretickým, pro socialismus neškodným pomýlením.

Požadavek, abychom neztráceli ze zřetele praktické důsledky revizionismu, nemá nic společného s přezíravým postojem vůči teoretické kritice revizionistických nápravných snah. Revizionismus je revize základních principů marxisticko-leninského učení, boj s revizionismem je bojem proti komolení těchto principů, bojem za čistotu marxistického učení. Kdybychom však nedovedli za teoretickou revizi marxismu objevit třídní její kořeny a zaměření, byli bychom často bezradni při hodnocení názorů, které jsou vydávány za marxistické. Teoretický obsah revizionistických námitek se totiž neustále mění, i když základní cíle a metody zůstávají beze změny. Popírání diktatury proletariátu, třídního boje a všech nejdůležitějších poznatků marxismu-leninismu nabývá nových forem jednak proto, že staré revizionistické formule byly marxisty vyvráceny, jednak proto, že nové úkoly a problémy dělnického hnutí přinášejí možnost nejen ke kritickému rozvíjení marxistické teorie, nýbrž i k jejímu revizionistickému přehodnocování. „Růst marxismu“ — napsal Lenin již r. 1908 — „nevyhnutelně způsobuje, že se množí a zostrují

tyto měšťácké výpady proti marxismu.“ Růst marxismu však současně způsobuje, že zostření revizionistických výpadů se projevuje ve stále „jemnějších“, tj. zakrytějších formách. Je již vyloučeno, aby si dnes činil nárok na jméno marxisty ten, kdo místo dialektiky otevřeně propaguje metafysiku nebo kdo místo o třídním boji učí o harmonii třídních zájmů apod. Je nutno být proti kapitalismu a pro socialismus, proti idealismu a pro materialismus, proti metafysice a pro dialektiku. Je dnes nutno odsuzovat Bernsteina a Macha — jako bude zítra nutno odsoudit dnešní (marxisty vyvrácené) revizionisty. Revizionisté zkrátka razi stále nová pojetí, v nichž se do omrzení opakují slova „socialismus“ a „marxismus“ a která se podobají marxistickému nazírání zdánlivě mnohem víc nežli jejich věrejší nepravdy. Toto zdání je zvyšováno ještě tím, že se v dnešním revizionismu dává přednost otázkám napohled vedlejší, těm, jejichž řešení jako by se nedotýkalo základů marxismu-leninismu, a že se skutečně marxistickým poznatkům podkládá jiný smysl. Tak např. požadavek jakéhosi absolutního „nevměšování se“ ve vzájemném styku mezi socialistickými zeměmi je možno uvést za příklad požadavku jak zdánlivě zcela podřadného, tak zdánlivě zcela oprávněného: což je z hlediska marxismu tak důležité, uznáváme-li tento postulát nebo nikoli — a není konec konců samozřejmé, požadujeme-li ve styku se socialistickými státy totéž, co vyžadujeme pro styk se státy kapitalistickými? Neliší se od nás jugoslávští politikové a teoretikové jen tím, že jsou důslednější v uskutečňování zásad, jež i my uznáváme?

Obě otázky musí být arci řečnické otázky pro člověka, který nevidí nebo nechce vidět, že ve vzájemném styku mezi socialistickými zeměmi by pouhé uskutečňování zásady nevměšování bez zřetele k požadavku vzájemné a aktivní pomoci (a vzájemné a kritické výměny zkušeností ve všech oblastech činnosti) nutně vedlo k oslabení socialistického tábora a k posílení agresivního bloku imperialistických států. Socialistické země musí rozvíjet nové a vyšší vztahy nežli jsou vztahy mezi kapitalistickými zeměmi nebo kapitalistickými zeměmi na jedné a socialistickými státy na druhé straně. Princip proletářského internacionalismu je nadřazen zásadě nevměšování, která je vlastně jen liberalistický požadavek „laissez faire, laissez passer“, přeložený do řeči mezinárodních vztahů. Je pochopitelné, že vyžadujeme od kapitalistů, aby se řídili ve styku s námi alespoň těmi principy, které formálně uznávají a které přes svůj individualistický a buržoazně humanistický obsah nebrání světu žít v míru, avšak bylo by zcela nepochopitelné, kdyby socialistický stát neuplatňoval ve styku s jinými socialistickými zeměmi i taková pravidla, která vedle respektování specifických zvláštností v jednotlivých zemích požadují od každého státu v táboře socialismu aktivní spolupráci na společném díle, na obraně míru a v boji za komunismus. A tážeme-li se znovu, kdo by měl užitek z toho, kdyby jugoslávský požadavek absolutního nevměšování byl přijat socialistickými zeměmi, pak naše odpověď ukáže, jak nemarxistický je to požadavek, a také to, že to není nicotný problém, který bychom mohli přejít mlčením. V tomto zdánlivě bezvýznamném a oprávněném požadavku je skryta buržoazní koncepce svobody, buržoazní obhajoba nacionalismu, buržoazní popření třídního boje a proletářského internacionalismu.

Novější a „dokonalejší“ formy revizionismu nacházíme ve všech současech marxismu, všude jsou napadány principy tohoto učení a všude se ocítáme v nebezpečí, že smysl „revize“ nepochopíme, zapomeneme-li na těsné spojení marxistické teorie s praxí a s politikou komunistické strany. Vždyť i ve

filosofii je možno potírat filosofický revizionismus typu Macha a Avenaria a bojovně vystupovat proti metafysice vůbec a proti idealismu vůbec a přitom svůj idealismus a metafysiku vydávat za tvořivé rozpracovávání marxistických kategorií. Že i v současné době lze vypracovat dokonce ucelený systém zdánlivě marxistických názorů, o tom nás nedávno přesvědčili soudruzi v Německé demokratické republice důkladnou kritikou filosofie E. Blocha. Přesvědčili nás zároveň o tom, že „marxistické“ názory Blochovy byly „nedotknutelný“ jen dotud, dokud nebyly konfrontovány jeho přísahy věrnosti marxismu s důsledky, které z jeho „tvůrčího marxismu“ vyplývají. Dnes již je Blochův pokus o revizi dialektického materialismu odvrácen. Je však nepochybné, že kritika jeho názorů přinese poučení jak marxistům, tak revizionistům. Blochův „princip naděje“ bude opuštěn, avšak na jeho místo nastoupí nová iracionalistická a protimarxistická pojetí dialektického materialismu. Co také zbývá revizionismu než hledat nové „dokonalejší“ formy pro starý obsah a co zbývá nám, než trpělivě odhalovat za každou novou revizionistickou nepravdou projev buržoazní ideologie, hrozící ovlivnit ty, kteří jsou vinou starých představ a přežitků revizionismem ovlivnitelní?

V této souvislosti je třeba se zmínit ještě o jedné věci. Boj s revizionismem je pokládán za součást boje s buržoazní ideologií. Avšak z toho, co bylo již řečeno, vyplývá, že to je úkol v rámci boje s buržoazní ideologií nejdůležitější, tak důležitý, že bychom vlastně měli považovat spíš boj proti buržoazní ideologii za součást boje proti revizionismu. Nevyvrácíme nepravdivé názory propagované buržoazií proto, že jsou buržoazní, nýbrž proto, že jsou v rozporu s pravdou, že ohrožují náš objektivní přístup k věcem a tím i naši budovatelskou práci, jsme-li jimi nakaženi. Proto, že matou masy pracujících na Západě, vyřazující je z aktivního boje za spravedlivý společenský řád. Proto, že jsou latentním zdrojem revizionismu. Je jasné, že ne všechny nepravdy a omyly jsou obhajobou vykořisťovatelského systému a že by tudíž nemělo smysl vyvracet omyl západního fysika nebo matematika jako projev buržoazní ideologie (i když ovšem nepodceňujeme vliv světového názoru na jeho speciální bádání). Na druhé straně ani jednotlivé pravdivé poznatky v buržoazní filosofii a sociologii nemění nic na faktu, že tyto „vědy“ nejsou vědy, nýbrž právě jen kodexy buržoazní ideologie, vyjadřující třídní zájmy zájmům proletariátu protikladné. Z toho hlediska je boj proti buržoazní ideologii zároveň bojem proti revizionismu, třebaže mezi buržoazní ideologií a revizionizmus nelze položit rovnítko; revizionizmem, resp. jeho zdrojem se stává buržoazní ideologie tehdy, když zapustí kořeny v myšlení a jednání lidí, kteří se nazývají socialisty nebo dokonce komunisty. V každém případě je to však boj s revizionismem, který — vedeme-li jej správně — dává smysl našemu boji proti buržoazní ideologii, kdežto formální samoúčelná kritika buržoazní ideologie se může snadno změnit ve scholastické potírání názorů, jejichž třídní obsah nám uniká.

*

Nemarxistické odtrhování marxistické teorie od revoluční praxe, ztěžující jak pochopení samého marxismu, tak pochopení podstaty revizionismu, projevuje se i v záměně pojmů „revizionismus“ a „kritika“. Jsou to v prvé řadě sami revizionisté, kteří oba pojmy ztotožňují, ale nejsou to jen oni. V diskusích zejména vědeckých pracovníků, je slyšet často hlasy, které varují před širokým pojetím revizionismu, zahrnující prý jakýkoli pokus o kritiku jakého-

koliv omylu. Tyto obavy jsou posilovány nezřídka — také vlivem revizionistů — velmi zmatenými představami o vztahu mezi revizionismem a dogmatismem. Tak pasivitu některých „marxistů“ v boji s revizionismem je možno vysvětlovat strachem z „obnovení“ dogmatismu, přáním „zůstat věrným“ duchu XX. sjezdu KSSS apod. Názor, že revizionismus je kritickou reakcí na dogmatismus, popletl některé lidi dokonce do té míry, že téměř dělí komunisty na dogmatiky a revizionisty, domnívajíce se přitom, že oba směry se navzájem vylučují: nejsi-li dogmatik, jsi nutně revizionista, nejsi-li revizionista, jsi nutně dogmatik. Není divu, že i jejich upřímná snaha bojovat proti revizionismu se pak projevuje jako nedostatek odvahy k uplatnění marxismu-leninismu v jejich práci a že dávají přednost školometskému papouškování známých poznatků a citátům z klasiků marxismu-leninismu před tvůrčím jeho rozvíjením.

„Existence buržoazního vlivu je vnitřním zdrojem revizionismu; kapitalství před tlakem se strany imperialismu je jeho vnějším zdrojem.“ Tato slova, obsažená v Deklaraci představitelů komunistických a dělnických stran socialistických zemí, přijaté na poradě v Moskvě 14.—16. 11. 1957, jsou někdy vykládána tak, jako by to byl jedině revizionismus, který koření v buržoazní ideologii a v buržoazním vlivu, a jako by dogmatismus byl jen jakousi dětskou a ne příliš nebezpečnou chorobou, mající svůj zdroj nikoliv v buržoazním nazírání, nýbrž v samotném marxismu-leninismu. Nehledě k tomu, že „dogmatický marxismus“ je *contradictio in adiecto* stejně jako „revizionistický marxismus“, základní omyl těch, kteří pokládají dogmatismus za „marxističtější“ nežli revizionismus, spočívá v metafysickém absolutizování toho, co nazýváme větším či menším nebezpečím pro dělnické hnutí; ze skutečnosti, že revizionismus je v současné situaci hlavní nepřítel uvnitř dělnického hnutí (a také ovšem proto, že současní revizionisté využívají boje proti dogmatismu pro své cíle), vyvozují někteří závěr, že dogmatismus nemá nic společného s buržoazními názory, přezítky a metodami. Oba směry — revizionismus i dogmatismus — jsou však cizí komunismu i marxismu, oba je třeba důsledně potírat, i když v konkrétních podmínkách může být (a dnes je) nebezpečí revizionismu větší než nebezpečí dogmatismu. Věnovat větší pozornost současným revizionistickým teoriím a vidět v dogmatismu relativně menší nebezpečí neznamena však, že k boji s revizionismem máme přistupovat jako dogmatikové nebo dokonce jako jeho obhájci. Deklarace představitelů komunistických a dělnických stran socialistických zemí mluví i v tomto směru velmi jasně:

„V současné etapě nabývá důležitého významu zesílení boje proti oportunistickým směrům v dělnickém a komunistickém hnutí. Porada zdůrazňuje nezbytnost rozhodně překonat revizionismus a dogmatismus v řadách komunistických a dělnických stran. Revizionismus a dogmatismus v dělnickém a komunistickém hnutí mají dnes stejně jako v minulosti mezinárodní charakter. Dogmatismus a sektářství ztěžují rozvoj teorie marxismu-leninismu a její tvůrčí uplatnění v konkrétních, měnících se podmínkách, nahrazují studium konkrétní situace citáty a školometstvím, vedou k odtrženosti strany od mas. Strana, která se uzavřela v sektářství a odtrhla se od širokých mas, nemůže v žádném případě dovést k vítězství věc dělnické třídy.“

Komunistické strany, odsuzující dogmatismus, považují v současných podmínkách za hlavní nebezpečí revizionismus, jinými slovy pravicový oportunismus, jako projev buržoazní ideologie, která paralyzuje revoluční energii

dělnické třídy a požaduje zachování nebo obnovení kapitalismu. Avšak dogmatismus a šektářství mohou být rovněž základním nebezpečím v jednotlivých etapách vývoje té či oné strany. Každá komunistická strana určuje, které nebezpečí je pro ni v daném období největší.“

Alternativa „buď dogmatik, nebo revizionista“ neplatí ani pro „dělení“ oportunistů v tom smyslu, že být revizionistou znamená nebýt dogmatikem. Maloměšťácký přístup k teoretickým i praktickým otázkám socialismu se zpravidla projevuje i u jednotlivců v obojím směru; kde nacházíme větší dogmatiky než právě mezi revizionisty? A jedině ten, kdo rovněž ke kritice dogmatismu, resp. revizionismu přistupuje z maloměšťáckého hlediska, může spojovat revizionismus s kritikou dogmatismu, resp. zaměřovat vyvracení revizionismu s „rozvíjením“ dogmatismu. Marxista, vycházející z nerozlučné jednoty teorie a praxe, nachází za škodlivými důsledky revizionismu i dogmatismu společný pramen — protimarxistickou, protisocialistickou ideologii a metodu, a bojuje proti oběma zlům. Jeho pojetí dogmatismu a kritičnosti je ovšem na hony vzdáleno maloměšťáckému názoru, dle něhož je neochvějně trvání na prověřených pravdách projevem dogmatismu, zatím co kritika, kritičnost, kriticismus jsou ztotožňovány s buržoazně individualistickým pojetím „práva“ na vlastní názor bez ohledu na to, zda je to názor shodující se se skutečností.

Pro buržoazní ideology musí být marxista dogmatikem. Jak by ne, když marxismus uznává pravdy, „které nelze poznat lidským rozumem“? Což to není metafysická troufalost, hledat za lidskou bídou, hospodářskými krizemi a válkami objektivně platné zákonitosti a dokazovat, že kapitalismus je stejně smrtelný systém jako všechny předchozí vykořisťovatelské systémy? Může nám být jen lito teoretiků, kteří pro svou lásku ke kriticismu jsou s to chápat i existenci Sovětského svazu jako výplod dogmatismu, avšak oni sami praktikují to, co vytýkají marxistům. Dogmatikem byl totiž odedávna nazýván ten, kdo přijímá jistá tvrzení bez dostatečného důkazu. Není to sice tento obsah pojmu „dogmatik“, který máme na mysli, když odsuzujeme dogmatické „marxisty“, nicméně měšťáci a maloměšťáci mají i tento obsah pojmu na mysli, když marxistům dogmatismus vytýkají. Musíme se smířit s tím, že buržoazie uzná marxismus za dokázaný teprve tehdy, až již nebude ani jedna země, v níž by se ještě dal „dokazovat“ kapitalismus, avšak dokud kapitalismus je, dotud budou i jeho obhájci nezdůvodněně tvrdit, že zdůvodněné a praxí ověřené poznatky marxismu jsou nedokázány. Kant hlásal, že dogmatikem je ten, kdo užívá čistého rozumu bez předchozí kritiky jeho schopností. Měšťák se domnívá, že dogmatikem je ten, kdo užívá rozumu jinak než ho užívá on. Revizionista jde ještě o krok dále. Samozřejmě i pro něho jsou dogmatiky všichni, kdo neuznávají jeho názor, avšak protože jeho názor je „marxistický“, „dogmatik“ je eo ipso nemarxista.

Má pravdu. Dogmatismus je neslučitelný s marxismem. Dogmatismus je neslučitelný s vědeckým poznáním vůbec. Nepřihlížíme-li k dávno již zapomenutému užívání výrazu „dogmatik“ pro označení těch, kdož na rozdíl od skeptických popíračů veškerého poznání uznávali poznatelnost světa, pak pojmenování „dogmatik“ bylo vždy něco jako urážka vědeckého pracovníka. Přestože však i buržoazní ideologové zdůrazňují odevždy protidogmatický charakter vědy, před vznikem marxismu-leninismu nebylo žádné učení o společnosti nic jiného než dogmatická apologetika kapitalistického řádu, ne podobná církevní apologetice náboženství. Teoretické kořeny dogmatismu jsou

v idealistickém a metafysickém nazírání na svět. Dialektický a historický materialismus, jenž tvoří teoretický základ marxismu-leninismu, je tudíž protidogmatický celým svým protiidealistickým a protimetafysickým zaměřením. Nikoliv vědecké poučky, nýbrž idealistická a metafysická tvrzení je nutno podpírat dogmatickou vírou v jejich pravdivost. Je tedy absurdní prohlašovat vědu o společnosti za dogmatické učení a nedokázané domněnky buržoazních a revizionistických teoretiků za produkt vědeckého poznání. O tom, že měšťáci a revizionističtí kritikové marxismu jsou obhájci, nikoli odpůrci dogmatismu, může ostatně pochybovat jen ten, kdo více méně pod jejich vlivem zaměňuje dogmatismus s vírou ve vědecké poznání světa a v možnost uspořádat věci na tomto světě tak, aby při respektování všech objektivních zákonitostí sloužily člověku k lepšímu životu. Tato „víra“ není ovšem v rozporu s vědeckým poznáním, je na něm založena — je v rozporu s vírou naslepo přijímanou, s nekritickým přístupem k objektivní skutečnosti a k poznatkům o objektivní skutečnosti.

Třebaže marxismus-leninismus je ku dogmatismu v témže poměru jako k metafysice a k idealismu, mluvíme přesto často o dogmatismu v marxismu. Rozpor mezi tvrzením uznávajícím dogmatismus za neslučitelný s marxismem, a tvrzením, jež vychází ze skutečné existence „marxistů“ — dogmatiků, je však pouze zdánlivý. Skutečný rozpor existuje pouze v lidech, kteří si jako marxisté dogmaticky počínají. A tím již je také řečeno, že slovo „dogmatismus“ má pro marxistu (a jediné pro marxistu) ještě jiný význam nežli ten, o němž jsme se zmínili. „Dogmatický marxismus“ je *contradictio in adiecto*, „dogmatický marxista“ rovněž, ale zatím co v prvním případě jde o neslučitelné spojení vědeckého a protivědeckého nazírání na svět, v druhém případě jde o rozpor mezi marxistickou teorií a praxí, o rozpor v člověku, který uznává pravdivost marxismu-leninismu, avšak nedovede jeho poznatků využít ani pro praktickou činnost, ani pro další obohacení vědeckého učení o společnosti. Takový „marxista“, nepřihlízející ke konkrétní situaci a operující s pravdami marxismu-leninismu jako s příhrádkami, do nichž uzavírá živou a bohatou skutečnost, dokazuje svým schematickým a dogmatickým přístupem k marxismu-leninismu, že toto učení ještě nepochopil, nikoli to, že máme právo mluvit o „dogmatickém marxismu“. Rozšířený názor, že i pravdivé učení se může zvrátit v dogma, že dogmatismus zploštuje marxismus, že dogmatický marxismus je v rozporu s tvořivým marxismem atd., je nepřesnou formulací základního požadavku o spojení marxistického poznání s praktickou činností: neexistuje tvořivý a dogmatický marxismus, nýbrž marxisté tvořiví (tj. skuteční marxisté) a dogmatičtí (tj. od života a od skutečnosti odtržení). Žádný poznatek marxismu-leninismu se nemůže změnit v dogma ve smyslu nedokázaného, slepě přijímaného poznatku, avšak každý marxistický poznatek může být zneužit k zkreslení skutečnosti, nedovedeme-li z nových skutečností dojít k novým vědeckým závěrům o nich. Kdybychom pojímali marxistickou teorii jen jako teorii, mohli bychom říci, že dogmatik vlastně marxismu nijak neškodí — že zbraň zůstává zbraní, ať již s ní umíme nebo neumíme zacházet. Protože však marxismus nelze oddělovat od praxe a protože budování komunistické společnosti je spjato s rozvojem marxistické teorie a s její tvůrčí aplikací na všechny oblasti našeho života, představuje pochopitelně i dogmatický výklad a dogmatické zneužívání marxismu-leninismu vážné nebezpečí pro dělnické hnutí. Relativní menším nebezpečím (ve srovnání s revizionismem) je však dogmatizování marxistické teorie právě proto, že dogmatik se dostává

neustále do rozporu s praxí, která nakonec vždy zkoriguje jeho výstřelky, je-li ovšem aspoň „teoreticky“ přesvědčen o jednotě praxe a teorie.

Bylo třeba odlišit dogmatický přístup k marxismu-leninismu od dogmatického přístupu ke skutečnosti, neschopnost využít pravdivých poznatků k přetváření skutečnosti od neschopnosti (mírně řečeno) tuto skutečnost poznat nejen proto, že tyto dva druhy dogmatismu se obvykle zaměňují, nýbrž také proto, že revizionisté, uznávající základní poznatky marxismu-leninismu, bojují údajně právě za tvořivé rozvíjení našeho učení, tedy proti dogmatickému přístupu k marxistickému učení. I revizionisté totiž vědí, že o tomto druhu dogmatismu má smysl mluvit jen v souvislosti s roztržkou marxistické teorie a praxe, a tak jejich kritika dogmatismu má být vlastně obhajobou práva marxisty na kritické hodnocení všech poznatků, týkajících se společenské skutečnosti.

Ani toto právo marxismus nepopírá, naopak: ze všeho, co již bylo řečeno o spojitosti marxistické teorie a praxe, jasně vyplývá, že to je nejen právo, nýbrž i povinnost komunisty. Sama povaha revolučního učení vyžaduje trvalé a těsné spojení rozvoje vědeckého poznání s rozvojem přírody a společnosti. Abstrahujeme-li od významu slova „revizionismus“, jímž od dob Bernsteinových označujeme specifické projevy měšťácké ideologie v dělnickém hnutí, pak je arci každá věda plně zaměstnána tím, že neustále reviduje dřívější poznatky, konfrontuje je s novými skutečnostmi a s nově poznanými stránkami dosud neúplně poznané skutečnosti. Marxismus není v rozporu ani s tzv. požadavkem metodické skepse, která však — na rozdíl od Descartovy domněnky, že „circa illa tantum obiecta oportet versari, ad quorum certam et indubitatam cognitionem nostra ingenia videntur sufficere“ — není založena na nedůvěře ve schopnost našeho rozumu poznat všechny věci, nýbrž na poznání samého lidského poznání, jež v žádném jednotlivci a v žádné teorii nemůže dojít k pravdám, které by nemohly být dále doplňovány a rozvíjeny. Je proto přirozené, že kritika dogmatického přístupu k marxismu je zároveň kritikou nekritičnosti dogmatika. Kdo vidí v marxismu-leninismu konečné, pro všechny časy hotové učení, ten nemá opravdu daleko k tomu, aby Marx nebo Engelse prohlásil za zakladatele komunisticé církve. Na druhé straně „kritický“ přístup k dosud získaným poznatkům, jež nám doporučují revizionisté, nemá nic společného s tvořivým rozvíjením marxismu-leninismu. Kritika spočívající v popírání základních poznatků marxismu-leninismu, kritika vedená z posic buržoazní ideologie a buržoazních zájmů, kritika, která uplatňuje právo na dogmatickou obhajobu názorů održených od reality — taková kritika nemůže být přijata marxistou, který při tvořivém realizování a rozvíjení marxismu nesmí zapomínat nikdy na to, že pravdivost poznatků se neměří jejich originalitou, bojovnou opozičností vůči uznávaným pravdám a subjektivním přesvědčením o jejich platnosti, nýbrž shodou se skutečností.

Není to však omezování svobody myšlení a vědeckého bádání, jestliže a priori určujeme, co lze a co nelze kritizovat? Není to přece jen dogmatické lpění na základních principech marxismu-leninismu, jímž se bráníme proti revizionistické kritice, a není to strach, že tyto principy neobstojí v palbě nepřátelských názorů, který nás k této obraně nutí? Je vůbec třeba bránit učení marxismu-leninismu, když je to učení pravdivé — což pravda sama nezávítězí v boji s nepravdou a omyly?

Tážeme-li se takto, pak máme opět blíž k buržoazní ideologii a k revizionismu nežli k marxismu. Každá z těchto otázek vychází totiž z předpokladu,

že marxismus je samoučelná teorie, odtržená od praxe, a že je konec konců záležitostí těch, kteří se „oborem“ marxismu-leninismu zabývají, aby se v odborném tisku nebo na nějaké konferenci vypořádali s námitkami svých odpůrců. Nesprávné tendence v marxismu a nesprávný přístup k němu se však nedotýkají jen teoretických zájmů úzkého okruhu odborníků. Všichni, kdož to myslí vážně se socialismem, mají zájem na tom, aby jejich teoretická zbraň byla pokud možno bez kazů a aby v teoretickém přestrojení nepřecházeli do dělnického hnutí nepřátelé socialismu. Boj s nepřátelskými názory nevylučuje svobodu vědeckého bádání. Domnívá-li se však někdo, že svobodně myslí a bádá, když začne pochybovat o platnosti malé násobilky, neměl by se alespoň pozastavovat nad tím, že jeho „svobodné názory“ nepřijímáme. Marxismus se ovšem nedá srovnávat s malou násobilkou. Tím víc je však třeba vystupovat na obranu poznatků, které — třebaže jsou dokázány — nejsou ještě ve stejné míře majetkem všech pracujících a které — třebaže jsou přijímány — nejsou vždy právě vlivem buržoazních přžitků dostatečně v praxi aplikovány.

Není pravda, že marxisté a priori určují, co lze a co nelze kritizovat. Pokud zůstáváme marxisty, tj. pokud přistupujeme k teoretickým a praktickým otázkám budování komunismu z hlediska marxismu-leninismu, potud neexistuje žádný poznatek, který by nebylo možno nahradit poznatkem úplnějším a spolehlivějším. Popíráme-li naproti tomu principy marxismu-leninismu, pak přirozeně přestáváme být marxisty, i když se za ně vydáváme. Neupíráme ostatně revizionistům právo na „svobodu“ myšlení v tomto směru — nechť se pokouší o to, oč se již tolikrát pokusili měšťáčtí ideologové, avšak nechť netvrdí, že jsou marxisté. S čím nesouhlasíme a proti čemu důsledně bojujeme, je vliv, který revizionistické názory a tendence mohou mít na lidi neschopné ještě rozpoznat jejich pseudomarxistický obsah. Není to strach, že marxismus může být vytlačen buržoazní ideologií, nýbrž úsilí o upevnění jednoty všech pracujících při plnění společných úkolů, které nás „nutí“ k „lpění“ na marxistických principech. Že to není „dogmatické“ lpění, není již třeba dokazovat. A není snad ani třeba dokazovat, že pravda nikdy nevtěží sama. Jsou to lidé, kteří ji hledají a kteří za ni bojují. A jsou to lidé, jsou to pracující masy, které nakonec nastolí trvalý mír a socialismus na celém světě — díky tomu, že se řídí a budou řídit ve své činnosti učením, jež je ve shodě s pravdou i s jejich zájmy.

*

Odpovědnou úlohu v boji proti revizionismu a buržoazní ideologii mají pracovníci marxismu-leninismu. Je to v první řadě jejich úkol, aby ve své vědecké a výchovné činnosti (a nejen učitelé, nýbrž každý marxista má být vychovatelem) napomáhali úplnému vítězství socialismu tím, že napomáhají úplnému vítězství marxismu-leninismu nad přžitky buržoazního myšlení. Oni v první řadě by měli podávat nové a nové důkazy toho, že marxistickou teorii lze tvořivě rozvíjet, neodtrhujeme-li ji od praxe, oni by měli zejména ostatním vědeckým pracovníkům ukazovat, jaké nebezpečí odtrženost od praxe a od života v sobě chová. Bohužel ani ti, kteří by měli být příkladem pro ostatní, nejsou prosti chyby, o níž pojednávají předchozí poznámky. Pasivita v boji s revizionismem, samoučelné řešení často okrajových otázek marxismu-leninismu a schematický nebo objektivistický výklad marxismu-leninismu svědčí o tom, že mnozí z nás jsou sami od života a praxe odtrženi. Tím nechci

řící, že např. marxistický filosof by měl řešit pouze tzv. aktuální problémy. Jde však o to, aby při řešení a výkladu jakékoliv otázky měl vždy aktuální problémy na mysli, aby smysl vědecké práce nehledal v ní samé — aby měl na mysli, že poznává svět, aby jej měnil, a že se musí aktivně účastnit budování nového života, chce-li život dobře znát.

Hlavní příčinou odtrženosti teoretické práce v oboru marxismu-leninismu od praxe je zpravidla neznalost praxe. Mladý učitel marxismu-leninismu ví, že teorii od praxe odtrhovat nemá, avšak neví, co je praxe, resp. zná ji opět jen teoreticky. Právě v těchto dnech se přistupuje k soustavnému odstraňování této neznalosti, a to tím nejjistějším a nejjednodušším způsobem: pracovníci kateder marxismu-leninismu jsou posíláni „na zkušenou“ do závodů, do jednotných zemědělských družstev, do okresních a krajských organizací strany. Nicméně jedna z dalších a vážných překážek, brzdících ozdravení v činnosti marxistických pracovníků, zůstává dosud bez povšimnutí. Je to rovněž neznalost — neznalost marxismu u samých marxistů.

Máme totiž poměrně mnoho odborníků v dialektickém a historickém materialismu, v oboru vědeckého komunismu a v politické ekonomii, nemáme však nadbytek takových marxistických pracovníků, kteří při řešení a výkladu „svých“ problémů neztrácejí ze zřetele jak mnohokrát již zmíněnou jednotu teorie a praxe, tak jednotu všech součástí marxismu-leninismu. Není to nedostatek dobré vůle, nýbrž nezdravý důsledek přílišné specializace, který takto prohlubuje odtrženost především mladých soudruhů od života. I zde hraje velkou roli měšťácký přežitek — představa, že vědu lze „dělat“ jen tehdy, když se věnujeme úzkému okruhu problémů, do nichž se zavrtáváme čím hlouběji, čím méně se staráme o problémy jiné.

Dělba práce je nutná, encyklopedické znalosti jsou již nedostižným a přitom našťástí postradatelným ideálem, známe-li ovšem dobře svůj vlastní obor a osvojíme-li si vědecký světový názor, který nám dovoluje neztrácet souvislost s prací a s životem ostatních. Jsme-li však přesvědčeni o tom, že např. biologovi nestačí (vedle znalostí jeho oboru) k osvojení si marxismu-leninismu jenom základní znalosti dial. a hist. materialismu, nýbrž že si musí osvojit i základní poznatky vědeckého socialismu a politické ekonomie, pak bychom se neměli spokojovat s tím, že marxistický filosof nebo ekonom zná vedle svého oboru — mohli bychom jej nazvat „užším“ — z ostatního marxismu jen to, co se naučil (a co více méně zapomněl) z dvousemestrové přednášky. Sebelepší znalosti jen jedné části marxismu nejsou znalosti marxismu a nadto tato neznalost — mohli bychom říci: širšího oboru — nemůže nebýt bez vlivu na naši práci v úzce vymezené oblasti otázek. Možnost pochopit podstatu marxismu a jeho spojení s úkoly ležícími za hranicemi teoretické činnosti je touto nezdravou specializací snížena i u „odborníků“ v marxismu na minimum.

Proč byli klasikové marxismu-leninismu tak velkými filosofy, ekonomy a teoretiky socialismu? Zajisté ne proto, že se jednou specializovali na problémy teorie poznání, jindy opět na otázky socialistické revoluce, nýbrž proto, že na otázky socialistické revoluce mysleli neustále a že nikdy nebyli jen filosofové, jen ekonomové, jen teoretikové socialismu. Proto také každý poznatek dial. a hist. materialismu, politické ekonomie a vědeckého socialismu byl pro ně článkem jednolitého a nedělitelného učení. A my, kteří máme tak velké vzory, počínáme si někdy jako by svět končil u nadpisu naší disertace. Jsme již tak přespecializováni, že někteří z nás studují v referátech přednesených na XI. sjezdu KSČ pouze „hlavní úkoly kulturní revoluce“ — v domnění,

že se všechny ostatní úkoly na cestě k dovršení socialistické výstavby jejich činnosti bezprostředně nedotýkají.

Nápravu v tomto směru by zjedнала již vhodnější úprava přípravného studia marxistických pracovníků, pravidelné konference, na nichž by si soudruzi pracující na různých tématech mohli vyměňovat své zkušenosti a především lepší organizace práce na vědeckých pracovištích, obzvláště na vysokých školách. Jednotlivá pracoviště (katedry) žijí totiž přecasto v úplné izolaci od ostatních marxistických pracovišť. Nejvhodnější podmínky pro pravidelný kontakt a tvůrčí výměnu názorů navzájem dosud o sobě ani nevědoucích pracovníků by byly podle našeho mínění vytvořeny, kdyby byly při všech vysokých školách zřízeny ústavy marxismu-leninismu zahrnující všechny tři dosud příliš „samostatné“ katedry. Pod jednotným vedením ústavu by bylo možno také mnohem snáze organizovat kolektivní vědecké práce na širších marxistických tématech a rovněž pedagogické působení učitelů marxismu-leninismu by bylo jednodušší a pronikavější.

Účelem těchto závěrečných poznámek nebyl ovšem rozbor chyb, jichž se ještě dopouštíme ve své vědecké činnosti a při výuce marxismu-leninismu. Nezdravé důsledky přílišné specializace byly zde uváděny jen jako jeden z příkladů odtrženosti od praxe a především jako jedna z příčin dosud nedostatečného podílu samotných marxistických pracovníků v boji s nepřátelskou ideologií. Jak může např. marxistický „jen filosof“ odhalovat revizionistický charakter nějaké filosofické teorie, jak může odlišit vážnou vědeckou kritiku od „kritiky“ revizionistické, není-li si jist politickými důsledky té či oné teorie? A jak může vyvozovat politické důsledky z filosofických názorů, je-li po léta uvězněn v kategoriích dialektiky, živ pouze Hegelem a ostatní „ryze“ filosofickou literaturou?

•

Dovršení výstavby socialismu je úkol nás všech. Není možno předpisovat, jak kdo má k jeho plnění v konkrétní své práci přistupovat, ale je nutno vědět, že tento úkol dává smysl všem ostatním našim úkolům a zájmům. Nelze dobře pracovat a dobře žít, jestliže svou práci a svůj život nedáme do služeb míru a socialismu. Kdo toto ještě neví, ten je bohužel i dnes, kdy jsme odstranili vykořisťování člověka člověkem, otrokem své práce, nikoliv svobodným budovatelem nového společenského řádu. A je zapotřebí vědět i to, že boj za socialismus je nerozlučně spojen s bojem proti všemu, co mu překáží ve vítězné cestě. Buržoazní ideologie a buržoazní přežitky nejsou překážkou nejmenší. A třebaže není pochyb, že ji zdoláme, je v zájmu nás všech, aby byly zbytky měšťáckých názorů a přežitků vypuzeny z našich hlav i z hlav ostatních pracujících co nejrychleji a nejdůkladněji.

КРИТИКА И РЕВИЗИОНИЗМ

В рамках борьбы с буржуазной идеологией самая важная задача — борьба с ревизионизмом. Автор статьи не занимается столько описанием отдельных черт этого оппортунистического направления, как скорее разбором причин, которые позволяют проникновение буржуазной идеологии в рабочее движение, или же в мышление некоторых „марксистов“. Главным препятствием в действенной борьбе с ревизионизмом является отрыв теоретических знаний марксизма от практики; в этом отрыве и в незнании сущности марксизма-ленинизма коренятся и дальнейшие недостатки, главным образом научных работников, как напр. неправильное понимание

сущности ревизионизма, замена понятий „ревизионизм“ и „критика“, отождествление борьбы с ревизионизмом с укреплением догматических тенденций и т. д. Не только из опыта, который у нас с различными ревизионистскими теориями есть, но тоже из самой сущности марксизма-ленинизма следует, что марксизм не может существовать в другом, как критическом виде, и что не только „догматический марксизм“, но и „ревизионистский марксизм“ — это *contradictio in adiecto*. Поэтому тоже ревизионистская „критика“ или догматический подход к марксизму-ленинизму не являются свидетельством каких-то противоречий в рамках научного учения об обществе, но свидетельством противоречий в мышлении и в поступках людей, которые — может быть — даже теоретически ценят марксизм-ленинизм, но под влиянием буржуазных пережитков не в силах понять единство этого учения с коммунистической практикой. — От отрыва от практики страдает тоже и научная и исследовательская деятельность учителей марксизма-ленинизма, которые не редко нуждаются в более глубоких и широких знаниях марксизма-ленинизма: довольно много „специалистов“ в диалектическом и историческом материализме, в области научного коммунизма или в политической экономии, но мало таких марксистов, которые при решении и изложении любого вопроса имеют в виду всегда как единство марксистской теории с социалистической практикой, так и единство всех составных частей марксизма-ленинизма. Автор предполагает, что было бы возможно устранить нездоровые следствия специализации марксистских работников (прежде всего в высших учебных заведениях) помимо других решений и тем, что будут отдельные места работы (кафедры) соединены в единый институт, который дал бы возможность всем своим членам большего сотрудничества и обмена мыслями с теми, кто работает на других участках.

Preložil M. Dokulil

DIE KRITIK UND DER REVISIONISMUS

Im Rahmen des Kampfes mit der bourgeoisen Ideologie muß man als die wichtigste Aufgabe den Kampf gegen den Revisionismus betrachten. Der Autor des Artikels beschäftigt sich nicht so sehr mit der Beschreibung der einzelnen Seiten dieser opportunistischen Richtung, als eher mit der Analyse der Ursachen, die das Eindringen der bourgeoisen Ideologie in die Arbeiterbewegung, resp. in das Denken mancher „Marxisten“ ermöglichen. Als Haupthindernis im wirkungsvollen Kampf gegen den Revisionismus müssen wir die Trennung der theoretischen Kenntnisse des Marxismus von der Praxis ansehen; in ihr und in der Unkenntnis des wahren Grundes des Marxismus-Leninismus wurzeln auch andere Mängel, besonders bei Wissenschaftlern, wie z. B. die unrichtige Auffassung des Wesens des Revisionismus, die Verwechslung der Begriffe „Revisionismus“ und „Kritik“, die Identifizierung des Kampfes gegen Revisionismus mit der Verstärkung der dogmatischen Tendenzen usw. Nicht nur aus den Erfahrungen, die wir mit verschiedenen revisionistischen Theorien haben, sondern auch aus dem Charakter des Marxismus-Leninismus selbst folgt, daß der Marxismus kein anderer sein kann als ein kritischer, und daß sowohl der „dogmatische Marxismus“, als auch der „revisionistische Marxismus“ ein *contradictio in adiecto* ist. Darum sind die revisionistische „Kritik“ oder der dogmatische Zutritt zum Marxismus-Leninismus kein Zeugnis irgendwelcher Gegensätze innerhalb der wissenschaftlichen Lehre von der Gesellschaft, sondern ein Zeugnis von Gegensätzen im Denken und im Handeln der Menschen, die auch vielleicht den Marxismus-Leninismus theoretisch anerkennen, aber durch Überbleibsel beeinflußt nicht instande sind die Einheit dieser Lehre mit der kommunistischen Praxis zu begreifen. — Durch die Trennung von der Praxis leidet auch die wissenschaftliche und erzieherische Tätigkeit der Lehrer des Marxismus-Leninismus, denen auch nicht selten tiefere und breitere Kenntnisse vom Marxismus-Leninismus fehlen: wir haben nämlich ziemlich viele „Spezialisten“ im dialektischen und historischen Materialismus, im Fache des wissenschaftlichen Kommunismus oder in der politischen Ökonomie, aber wir haben keinen Überfluß an solchen Marxisten, die bei Lösung und Auslegung irgendeiner Frage immer sowohl an die Einheit der marxistischen Theorie mit der sozialistischen Praxis, als auch an die Einheit aller Bestandteile des Marxismus-Leninismus denken. Der Autor meint, daß die ungesunden Folgen der Spezialisierung der Arbeiter auf dem Gebiet des Marxismus (vor allem an den Hochschulen) neben anderem auch dadurch zu beseitigen wären, daß sich die einzelnen Werkstätten (Katheder) in einem Institut vereinigen, der einem jeden Mitglied eine größere Mitarbeit und einen Meinungsaustausch mit denen ermöglichen würde, die auf einem anderen Gebiet arbeiten.

Preložil M. Dokulil